

ΜΑΘΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΓΛΩΣΣΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ I: ΕΥΡΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΦΡΙΚΗ

1. Εισαγωγή

- Είναι προφανές ότι οι Τυπολογικές συγκρίσεις και η μελέτη της διαφορετικότητας των γλωσσών δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν χωρίς μια στοιχειώδη εξοικείωση με την γλωσσική ποικιλία του πλανήτη
- Με άλλα λόγια, είναι απαραίτητη η γνώση κάποιων βασικών στοιχείων για τις γλωσσικές οικογένειες του πλανήτη (και είναι αξιοσημείωτο ότι σήμερα είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε αυτά τα πράγματα κυρίως χάρη στην Τυπολογία, μια και αυτές οι βασικές γνώσεις είναι ευρήματα της Τυπολογίας)
- Η κατηγοριοποίηση των γλωσσών του κόσμου με στόχο την περαιτέρω περιγραφή των βασικών τους συστατικών μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους, π.χ. ανά γλωσσική οικογένεια, ανά κράτος ή μεγαλύτερη μονάδα κοινωνικής οργάνωσης ή ανά περιοχή
- Μόνο όμως ο τρόπος εξέτασης με βάση την περιοχή μπορεί να απεικονίσει την αλληλεπίδραση ανάμεσα στους ομιλητές που μπορεί να ανήκουν μάλιστα και σε διαφορετικές γλωσσικές οικογένειες, και να μας δείξει ενδεχομένως ποια στοιχεία οφείλονται σε γλωσσική συγγένεια και ποια σε διαφορετικούς τύπους γλωσσών

2. Οι γλώσσες της Ευρασίας

- Η Ευρασία αποτελεί μία πολύ μεγάλη ηπειρωτική μάζα, με πληθώρα γλωσσικών υποκατηγοριοποιήσεων. Περιλαμβάνει τις ακόλουθες περιοχές:
 - A) Ευρώπη
 - B) Ασιατική ενδοχώρα (Σιβηρία, Καύκασος, Άπω Ανατολή)
 - Γ) Ν – ΝΑ Ασία (Ινδική χερσόνησος, χερσόνησος Ινδοκίνας, Κίνα)
- A) Ευρώπη: Οι γλώσσες της Ευρώπης ανήκουν κατά πολύ μεγάλη πλειοψηφία στην Ινδο-ευρωπαϊκή οικογένεια γλωσσών, και λόγω της συγγενείας τους αλλά και της μακρόχρονης μεταξύ τους επαφής παρουσιάζουν αρκετά κοινά στοιχεία

- Οι μόνες γλώσσες που δεν ανήκουν στην ΙΕ είναι η Φινλανδική, η Εστονική και η Ουγγρική (που ανήκουν στην Φινο-Ουγγρική ομάδα των Ουραλικών γλωσσών), αλλά και η Βασκική
- Η Βασκική γλώσσα είναι άγνωστης προέλευσης, πιθανώς έχει τις ρίζες της στους πρώτους (μη-Ινδοευρωπαίους) κατοίκους της Ευρώπης. Καθώς δεν υπάρχει καμία άλλη γλώσσα στον κόσμο που να συγγενεύει με την Βασκική, την ονομάζουμε «απομονωμένη γλώσσα»
- Παλαιότερα είχε πολύ μεγαλύτερη γεωγραφική διάδοση, σήμερα περιορίζεται στην ΝΔ Γαλλία και την ΒΔ Ισπανία
- Η Βασκική είναι εργαστική γλώσσα: το σύστημα πτώσεων που έχει μαρκάρει ουσιαστικά αποκλειστικά τον «δράστη» μίας ενέργειας και όχι τόσο το Υποκείμενο όσο και το Αντικείμενο
- Λ.χ. Ni-k neskan ikusten dut / Ni etorri naiz
Εγώ-ΕΡΓ κοπέλα βλέπω έχω / Εγώ φτάνω είμαι
- Η εργαστικότητα είναι συχνό φαινόμενο στις γλώσσες του Καυκάσου, αλλά και σε πολλές άλλες γλώσσες του κόσμου
- Β) Ασία: Η Ασία περιλαμβάνει φυσικά πολλές γλωσσικές οικογένειες, τις σπουδαιότερες από τις οποίες θα αναφέρουμε εδώ
- Οι Ουραλικές γλώσσες περιλαμβάνουν μια σειρά από γλώσσες κυρίως στη Σιβηρία (αλλά και τις Φινο-ουγγρικές) [βλ. διαφάνεια με χάρτη]
- Βασικά τους χαρακτηριστικά είναι η Φωνηεντική αρμονία (όταν δηλαδή τα φωνήεντα αλλάζουν ώστε να μοιάζουν πιο πολύ με τα άλλα γειτονικά φωνήεντα) αλλά και το αρκετά πλούσιο πτωτικό σύστημα (λ.χ. Φινλανδική 15, Ουγγρική 17 πτώσεις) [βλ. διαφάνεια]
- Οι Αλταϊκές γλώσσες εκτείνονται επίσης σε μεγάλες εκτάσεις της ασιατικής ενδοχώρας [βλ. διαφάνεια με χάρτη] και βασικό τους χαρακτηριστικό είναι ο συγκολλητικός τους χαρακτήρας: έχουν λέξεις με πολλά μορφήματα, και κάθε μόρφημα έχει μία και μόνο σημασία
- Οι γλώσσες του Καυκάσου αποτελούν ιδιαίζουσα διαγλωσσικά περίπτωση. Ανήκουν σε τρεις κυρίως διαφορετικές οικογένειες γλωσσών, οι οποίες όμως δεν φαίνονται να έχουν καμμία συγγένεια με άλλες γλωσσικές οικογένειες της περιοχής. Με άλλα λόγια, η προέλευση των γλωσσών του Καυκάσου είναι άγνωστη

- Είναι κυρίως εργαστικές και συγκολλητικές γλώσσες, και παρουσιάζουν μεγάλη πολυπλοκότητα στο μορφολογικό τους σύστημα (π.χ. η γλώσσα Tsez έχει 64 πτώσεις)
- Πολλές γλώσσες στον Καύκασο έχουν τεράστιο αριθμό συμφώνων (π.χ. Ubykh 80)
- Οι γλώσσες της Άπω Ανατολής ανήκουν σε 2 βασικές οικογένειες:
 - α) Εσκιμο-Αλεουτική (εκτείνεται σε όλο τον Βόρειο πολικό κύκλο)
 - β) Τσούκατ-Καμτσάτκα (στην Ανατολική Σιβηρία)
- Περιλαμβάνουν επίσης και αρκετές απομονωμένες γλώσσες, π.χ. Νιφχική
- Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα γλώσσας Τσούκατ-Καμτσάτκα είναι η γλώσσα Τσούκτσι (που απειλείται άμεσα με εξαφάνιση).
- Χαρακτηρίζεται πολυσυνθετική γλώσσα, δηλ. μέσα σε μία λέξη μπορούν να συμπεριλαμβάνονται και ονοματικά στοιχεία από μία ρηματική φράση (δηλ. να έχουμε τόσο το ρήμα όσο και το αντικείμενο, το γνωστό φαινόμενο της «ενσωμάτωσης»), βλ. το ακόλουθο παράδειγμα:
 - Man-nake-ure-qerl-uwicwen-mak
αφήστε-εμάς-νύχτα-όλη-μπάλα-παίζουμε-εμείς
«Άς παίξουμε μπάλα όλη την νύχτα»
- Δύο απομονωμένες γλώσσες άγνωστης προέλευσης της Ασίας είναι η Ιαπωνική και η Κορεατική. Πρόκειται για δύο γλώσσες με εντυπωσιακές δομικές ομοιότητες (π.χ. YAP), όχι όμως και γενετική συγγένεια
- Πάρα πολύ χαρακτηριστικό είναι το σύστημα ευγενείας που παρατηρείται και στις δύο γλώσσες
- Π.χ. Ιαπωνική
 - (a) Taroo-ga sono tegami-o yomu
Taroo-ΥΠΟΚ αυτό γράμμα-ΑΝΤΙΚ. διαβάζει
 - (b) Taroo-ga sono tegami-o yomi-masu
(Ευγενείας προς τον παραλήπτη, το ρήμα παίρνει ιδιαίτερο τύπο)
- Στη Ν-ΝΑ Ασία έχουμε αρκετές γλωσσικές οικογένειες. Παρατηρείται εκτεταμένη γλωσσική επαφή ανάμεσα στις περισσότερες κοινότητες – κάτι που έχει οδηγήσει στην πολυγλωσσία και την αμοιβαία επιρροή

- Οι γλώσσες της περιοχής αυτής είναι κυρίως απομονωτικές γλώσσες, δηλ. βασίζονται ουσιαστικά σε ανεξάρτητες λέξεις χωρίς επιμέρους δομή (χωρίς δηλ. μικρότερες μονάδες όπως τα μορφήματα) για να δηλώσουν όλες τις σημασίες
- Στην Ινδική χερσόνησο έχουμε δύο βασικές οικογένειες: την Ινδοευρωπαϊκή και την Δραβιδική
- Υπάρχουν και κάποιες απομονωμένες γλώσσες, όπως η Μπουρουνάσκι (στα ορεινά του βόρειου Πακιστάν)
- Στην Ινδία επικρατεί μία επίσημη πολιτική τριγλωσσίας ανάμεσα στην Χίντι, την Αγγλική, και την τοπική κοινή, ωστόσο οι περισσότεροι ομιλητές γνωρίζουν και μία ή περισσότερες τοπικές διαλέκτους
- Ας σημειωθεί τέλος ότι οι Δραβιδικές γλώσσες είναι συγκολλητικές και έτσι διαφέρουν ουσιαστικά από τις Ινδο-ευρωπαϊκές της Ινδικής χερσονήσου
- Στην υπόλοιπη Α-ΝΑ Ασία έχουμε κυρίως απομονωτικές γλώσσες με κυρίαρχη σειρά των όρων Y-P-A
- Βασικό τους χαρακτηριστικό είναι ο Μουσικός τόνος
- Κυρίαρχη γλώσσα της περιοχής είναι η Κινεζική, με μακραίωνα γραπτή και πολιτιστική παράδοση. Για τον λόγο αυτό Κινεζικά δάνεια παρατηρούνται σε πάρα πολλές γλώσσες της περιοχής
- Δίπλα στην επίσημη Κινεζική (Μανδαρινική), υπάρχουν πάρα πολλές διάλεκτοι (που διαφέρουν όσο και οι Ευρωπαϊκές γλώσσες μεταξύ τους)
- Διαφορές π.χ. υπάρχουν ως προς τον τόνο: η Μανδαρινική έχει 4 τόνους, ενώ η Καντονέζικη διάλεκτος 9.
- Χρειάζονται περίπου 8.000 χαρακτήρες για να αποτυπωθεί πλήρως στον γραπτό λόγο η Κινεζική (περίπου 1.000 για να αποτυπωθεί στοιχειωδώς)
- Η Κινεζική είναι απομονωτική γλώσσα, δηλ. οι λέξεις της δεν τεμαχίζονται σε επιμέρους μορφήματα, αλλά αποτελούν τις ελάχιστες σημασιολογικές μονάδες. Έτσι δεν υπάρχουν πτώσεις, γραμματικοί χρόνοι κλπ.
- Π.χ. Τα zai chi fan (zai= εξακολουθητικό)

Αυτό στο τρώω ρύζι

«Αυτή τρώει ρύζι»

- Ενδιαφέρουσα είναι η γλωσσική κατάσταση στο Χονγκ-Κονγκ, ένα νησάκι στην ανατολική ακτή της Κίνας που βρισκόταν υπό αγγλική διοίκηση (υπενουκίαση) για έναν αιώνα (1899-1998), ενώ τώρα ανήκει στην κινεζική επικράτεια
- Εκεί έχουμε εκτεταμένη διγλωσσία και εναλλαγή κωδίκων, π.χ.:
- Leih present-gan matyeh a?
- “What are you presenting?”

3. Οι γλώσσες της Αφρικής και Μέσης Ανατολής

- Ορισμένα στοιχεία DNA: ο κόσμος χωρίζεται στους Αφρικανούς της κεντρικής και νότιας Αφρικής και σε όλους τους υπόλοιπους
- Γλωσσικά δεδομένα από την Αφρική: 3 βασικές οικογένειες γλωσσών στην υπο-σαχάρια Αφρική, δεν έχουν την παραμικρή σχέση με οποιαδήποτε άλλη στον κόσμο (γηγενείς;)
- Ο συνδυασμός αυτών των δύο στοιχείων μας δείχνει ότι πιθανότατα ο παγκόσμιος πληθυσμός κατάγεται από την Αφρική
- Γλωσσικές οικογένειες της Αφρικής:
 1. Νειλο-Σαχαρική: αριθμεί γύρω στις 100 γλώσσες, οι οποίες διαφέρουν σημαντικά η μία από την άλλη. Δεν έχει περιγραφεί επαρκώς και αποτελεί αρκετά μυστηριώδη οικογένεια
 2. Χοϊσάν: Σχεδόν όλες οι γλώσσες αυτής της οικογένειας έχουν εξαφανιστεί λόγω της εξάπλωσης των πληθυσμών της οικογένειας Νίγηρα – Κογκό. Βασικό τους χαρακτηριστικό είναι ο «γλωττισμός», η ύπαρξη δηλαδή ιδιαίτερων συμφώνων (clicks). Αυτά τα σύμφωνα έχουν περάσει σε κάποιες γλώσσες Μπαντού, όπως η Xhosa.
 3. Αφρο-Ασιατική: Περιλαμβάνει τον Σημιτικό κλάδο (Εβραϊκή και Αραβική), ο οποίος είχε πολύ μεγάλη δυναμική στην Αφρική λόγω των Αράβων εμπόρων κατά τον 15^ο-16^ο αι. Η οικογένεια αυτή ουσιαστικά ενοποιεί γλωσσικά την Αφρική με την Μέση Ανατολή, γι’αυτό συνήθως τις συν-εξετάζουμε
 4. Νίγηρα-Κογκό: Περιλαμβάνει την βασική υπο-ομάδα Μπαντού (= άνθρωπος). Βασικά χαρακτηριστικά των γλωσσών Μπαντού είναι:
 1. Μεγάλος αριθμός ονοματικών κατηγοριών: Οι κατηγορίες αυτές μαρκάρονται συχνά με επιθήματα και είναι σχετικά αυθαίρετες

σημασιολογικά. Μοιάζουν δηλαδή με τα συστήματα γραμματικού γένους στις ΙΕ γλώσσες, αλλά είναι πολύ πιο πολύπλοκα

2. Εκτεταμένο σύστημα μορφοσυντακτικής συμφωνίας